

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA TCZEWA

na lata 2006 - 2009

grudzień 2005 r.

SPORZĄDZAJĄCY:

Prezydent Miasta Tczewa

mgr inż. Zenon Ody

Z-ca Prezydenta Miasta Tczewa

mgr inż. Mirosław Pobłocki

Naczelnik Wydziału Architektury i Rozwoju Miasta

mgr inż. arch. Danuta Morzuch-Bielawska

Urząd Miejski w Tczewie

Plac M. J. Piłsudskiego 1

83-110 Tczew

Autorzy opracowania:

mgr inż. arch. Maja Chyżyńska

mgr Katarzyna Wolnowska

Spis treści

1. POSTANOWIENIA OGÓLNE	3
1.1. Cele programu.....	3
1.2. Podstawowe definicje z zakresu opieki nad zabytkami.....	3
2. DIAGNOZA STANU ISTNIEJĄCEGO.....	5
2.1. Akty prawne	5
2.1.1. Program strategicznego rozwoju miasta Tczewa na lata 2003-2015	5
2.1.2. Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Tczewa	5
2.1.3. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego miasta Tczewa.....	7
2.1.4. Program rewitalizacji miasta Tczewa.....	13
2.1.5. Zasady udzielania i rozliczania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru znajdujących się na terenie Tczewa	14
2.2. Katalog zabytków	15
2.2.1. Obiekty i zespoły zabytkowe wpisane do rejestru zabytków	15
2.2.2. Zabytki postulowane do wpisu do rejestru.....	23
2.2.3. Zabytki archeologiczne wpisane do rejestru.BŁĄD! NIE ZDEFINIOWANO ZAKŁADKI.	
2.3. Opracowania konserwatorskie	BŁĄD! NIE ZDEFINIOWANO ZAKŁADKI.
2.3.1. Studium oceny wartości kulturowych i wytyczne konserwatorskie do miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miastaBŁĄD! NIE ZDEFINIOWANO ZA	
2.3.2. Ewidencja dóbr kultury.	BŁĄD! NIE ZDEFINIOWANO ZAKŁADKI.
2.3.3. Studium urbanistyczno-historyczne.....	BŁĄD! NIE ZDEFINIOWANO ZAKŁADKI.
2.3.4. Szczegółowe opracowania dotyczące poszczególnych obiektów zabytkowych.BŁĄD! NIE ZD	
3. STRATEGIA DZIAŁAŃ W ZAKRESIE OPIEKI NAD ZABYTKAMIBŁĄD! NIE ZDEFINIO	

1. POSTANOWIENIA OGÓLNE

1.1. CELE PROGRAMU

- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych miasta Tczewa
- uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami

1.2. PODSTAWOWE DEFINICJE Z ZAKRESU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

- **zabytek** - nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową;
- **zabytek archeologiczny** - zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem;
- **prace konserwatorskie** - działania mające na celu zabezpieczenie i utrwalenie substancji zabytku, zahamowanie procesów jego destrukcji oraz dokumentowanie tych działań;

- **prace restauratorskie** - działania mające na celu wyeksponowanie wartości artystycznych i estetycznych zabytku, w tym, jeżeli istnieje taka potrzeba, uzupełnienie lub odtworzenie jego części, oraz dokumentowanie tych działań;
- **roboty budowlane** - roboty budowlane w rozumieniu przepisów Prawa budowlanego, podejmowane przy zabytku lub w otoczeniu zabytku;
- **badania konserwatorskie** - działania mające na celu rozpoznanie historii i funkcji zabytku, ustalenie użytych do jego wykonania materiałów i zastosowanych technologii, określenie stanu zachowania tego zabytku oraz opracowanie diagnozy, projektu i programu prac konserwatorskich, a jeżeli istnieje taka potrzeba, również programu prac restauratorskich;
- **badania architektoniczne** - działania ingerujące w substancję zabytku, mające na celu rozpoznanie i udokumentowanie pierwotnej formy obiektu budowlanego oraz ustalenie zakresu jego kolejnych przekształceń;
- **badania archeologiczne** - działania mające na celu odkrycie, rozpoznanie, udokumentowanie i zabezpieczenie zabytku archeologicznego;

Opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków:

- naukowego badania i dokumentowania zabytku
- prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku
- zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie
- korzystanie z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości
- popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury

2. DIAGNOZA STANU ISTNIEJĄCEGO.

2.1. AKTY PRAWNE

2.1.1. PROGRAM STRATEGICZNEGO ROZWOJU MIASTA TCZEWA NA LATA 2003-2015

Wyciąg z Uchwały Nr XXX/277/2005 Rady Miejskiej w Tczewie z dnia 30 marca 2005 r. - Korekta do „Programu Strategicznego Rozwoju Miasta Tczewa na lata 2003-2015” dotyczący zagadnień związanych z dziedzictwem kulturowym:

„Cele strategiczne i operacyjne

Domena strategiczna II POWRÓT NAD WISŁĘ

Cel strategiczny 3

ZACHOWANIE WALORÓW HISTORYCZNYCH I KRAJOBRAZOWYCH MIASTA

Cele operacyjne:

3.1. Kreowanie i wdrażanie programów/projektów/przedsięwzięć podkreślających walory historyczne i krajobrazowe Tczewa.

3.2. Prowadzenie działań edukacyjnych i informacyjnych celem zrozumienia przez mieszkańców znaczenia walorów historycznych i krajobrazowych dla rozwoju miasta.”

2.1.2. STUDIUM UWARUNKOWAŃ I KIERUNKÓW ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO MIASTA TCZEWA

Wyciąg z Uchwały Nr XXVII/257/2004 Rady Miejskiej w Tczewie z dnia 30 grudnia 2004 r. - „Zmiana Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Tczewa” dotyczący ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków:

„UWARUNKOWANIA

pkt. 3 DZIEDZICTWO KULTUROWE

Uwarunkowania zewnętrzne wynikają z:

- kierunków polityki przestrzennej państwa określonych w ustaleniach planu zagospodarowania przestrzennego województwa pomorskiego
- występowania zabytków nieruchomych podlegających ochronie prawnej.

Uwarunkowania wewnętrzne wynikają z:

- historycznych przemian struktury przestrzennej
- oceny stanu dziedzictwa kulturowego i zabytków, a także dóbr kultury współczesnej.

KIERUNKI ROZWOJU

pkt. 3 DZIEDZICTWO KULTUROWE

3.1. CELE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

W zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków sformułowano następujące cele polityki przestrzennej miasta:

- Ochrona wartości zasobów środowiska kulturowego miasta, a zwłaszcza elementów współtworzących tożsamość miasta:
  - miasto lokacyjne,
  - stare przedmieścia ukształtowane do I poł. XX w.,
  - tereny mieszkaniowe dawnych spółdzielni osadniczych,
  - tereny zieleni historycznej,
  - założenia parkowo-pałacowe i folwarczne
  - pojedyncze obiekty.
- Akcentowanie i eksponowanie tożsamości miasta.
- Wyeksponowanie przestrzennych wartości tkwiących w tkance i krajobrazie miejskim:
  - miasto lokacyjne,
  - rzeka Wisła.
- Rewitalizacja i rewaloryzacja miasta historycznego ze szczególnym uwzględnieniem stworzenia czytelnego, uporządkowanego układu śródmiejskiego z ciągłym systemem przestrzeni publicznych.

3.2. ZASADY OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

Na obszarze miasta Tczewa ustalono szesnaście stref ochrony konserwatorskiej obejmujących tereny zagospodarowane o odrębnych cechach parcelacyjnych, sposobach zabudowania oraz genezie powstania – historycznym kodzie genetycznym, w skład których wchodzi historyczne układy urbanistyczne, historyczne zespoły zabudowy, zabytki nieruchome wpisane lub postulowane do wpisu do rejestru zabytków oraz zabytki nieruchome ujęte w gminnej ewidencji zabytków, a także tereny zieleni historycznej. Łączna powierzchnia stref wynosi ok. 266,0 ha, co stanowi ok. 12,0% powierzchni gruntów w granicach administracyjnych miasta.”

2.1.3. MIEJSCOWY PLAN ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO MIASTA TCZEWA

Wyciąg z Uchwały Nr XXVIII/263/2005 Rady Miejskiej w Tczewie z dnia 27 stycznia 2005 r., ogłoszona w Dzienniku Urzędowym Województwa Pomorskiego nr 28 poz. 569 z dnia 25 marca 2005 r. - Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego miasta Tczewa dotyczący zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków:

„Na terenach objętych Planem przedmiotem ochrony są:

- zabytkowy układ urbanistyczny Starego Miasta stanowiący strefę ochrony konserwatorskiej nr I,
- zabytki nieruchome wraz z otoczeniem wpisane do rejestru zabytków,
- zabytki nieruchome postulowane do wpisu do rejestru zabytków,
- zabytki nieruchome znajdujące się w gminnej ewidencji zabytków, (zał.nr 7 do Planu)
- strefy ochrony konserwatorskiej II – XVI obejmujące historyczne zespoły budowlane i tereny zieleni historycznej,
- strefa ochrony widokowej;
- przytoczone w Planie nazewnictwo historyczne przedmieść i wybranych zabytkowych obiektów budowlanych;
- strefy ochrony archeologicznej 1 – 20,

Działania dotyczące wyszczególnionych w strefach ochrony konserwatorskiej zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków:

- prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych;
- wykonywanie robót budowlanych w otoczeniu zabytku;
- prowadzenie badań konserwatorskich zabytku;
- prowadzenie badań architektonicznych zabytku;
- prowadzenie badań archeologicznych;
- przemieszczanie zabytku nieruchomego;
- dokonywanie podziału zabytku nieruchomego;
- zmiana przeznaczenia lub sposobu korzystania z zabytku;
- umieszczanie na zabytku urządzeń technicznych, tablic, reklam oraz napisów;
- podejmowanie innych działań, które mogłyby prowadzić do naruszenia substancji lub zmiany wyglądu zabytku.

wymagają pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Dla wyszczególnionych w strefach ochrony konserwatorskiej zabytków nieruchomych wraz z otoczeniem oraz postulowanych do wpisu do rejestru zabytków, dopuszcza się, pod warunkiem uzyskania pozwolenia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków:

- modernizację zabytku z zachowaniem historycznych gabarytów, artykulacji elewacji, geometrii dachu, z zastosowaniem historycznie uzasadnionych materiałów,
- adaptację zabytku na cele inne niż pierwotne, z zachowaniem zgodności z ustaleniami Planu,
- wyburzenia obiektów nie zakwalifikowanych do ochrony, znajdujących się w otoczeniu zabytku.

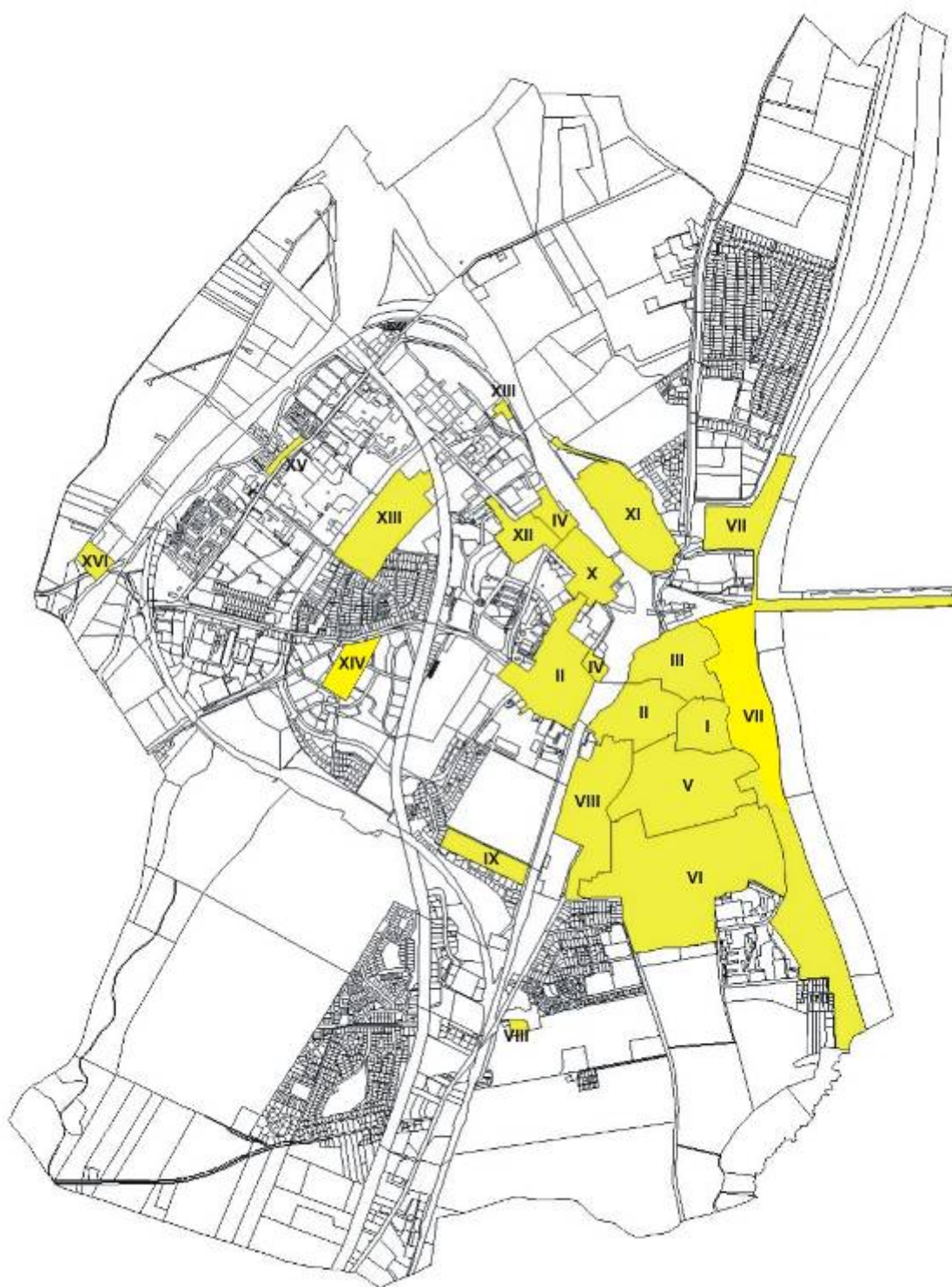
Dla zabytków nieruchomych znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków, ustala się:

- ochronie podlegają historyczne gabaryty, artykulacja elewacji i geometria dachu;
- dopuszcza się adaptację zabytku na cel inny niż pierwotny, z zachowaniem zgodności z ustaleniami Planu;
- dopuszcza się modernizację i rozbudowę zabytku w głąb działki z zachowaniem wszystkich podlegających ochronie elementów oraz historycznych gabarytów, artykulacji elewacji, geometrii dachu, z zastosowaniem historycznie uzasadnionych materiałów;
- w otoczeniu zabytku dopuszcza się dobudowę i rozbudowę oraz modernizację i adaptację obiektów nie mających cech zabytkowych, przy spełnieniu warunków określonych dla strefy ochrony konserwatorskiej;
- w otoczeniu zabytku dopuszcza się wyburzenia obiektów nie zakwalifikowanych do ochrony;
- w otoczeniu zabytku dopuszcza się realizację nowych obiektów odpowiednio wkomponowanych w istniejącą zabudowę przy spełnieniu warunków określonych dla strefy ochrony konserwatorskiej.”

STREFY OCHRONY KONSERWATORSKIEJ

- I. Stare Miasto - 9,0 ha,
- II. Zachodnie obrzeża Starego Miasta – Przedmieście Berlińskie - 32,9 ha,
- III. Północne obrzeża Starego Miasta – Przedmieście Dworcowe - 16,5 ha,
- IV. Część terenów kolejowych - 3,6 ha,
- V. Połudn. obrzeża Starego Miasta – Przedmieście Królewieckie - 28,2 ha,
- VI. Osiedle Za Parkiem - 46,4 ha,
- VII. Tereny nad Wisłą - 51,4 ha,
- VIII. Kwartał „30 Stycznia” - 19,8 ha,
- IX. Strzelnica - 4.5 ha,
- X. Nowe Miasto - 8,6 ha,
- XI. Zatorze - 18,7 ha,
- XII. Osiedle kolejowe przy ul. Chłodnej i Gdańskiej 6,0 ha,
- XIII. Osiedle Prątnica - 15,2 ha,
- XIV. Piotrowo - 2,0 ha,
- XV. Suchostrzygi - 1,3 ha,
- XVI. Cmentarz żołnierzy austriackich - 2,0 ha.

STREFY OCHRONY KONSERWATORSKIEJ

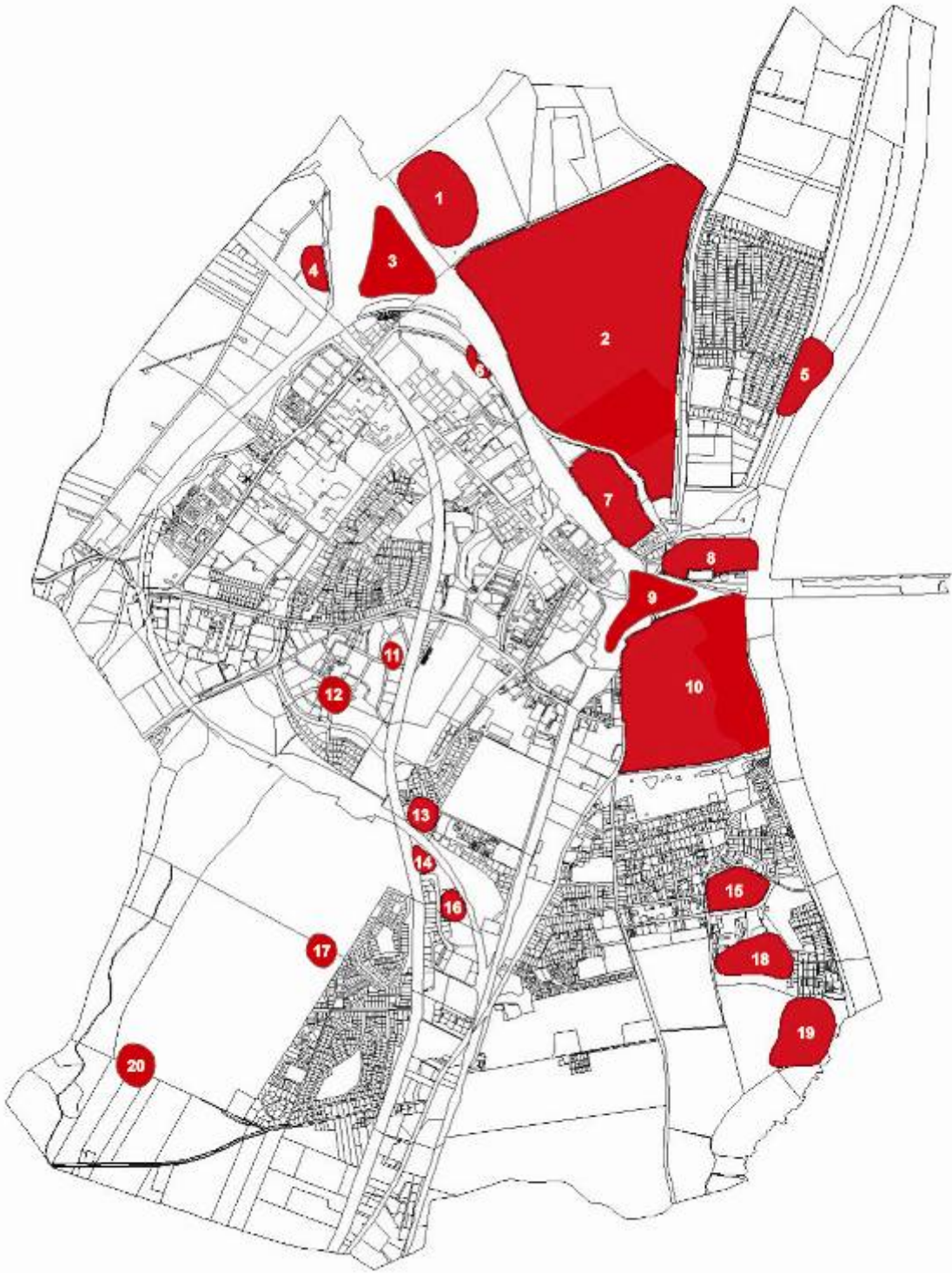

 I – XVI

STREFY OCHRONY ARCHEOLOGICZNEJ

1. Ślad osadniczy z okresu wpływów rzymskich;
2. Zwarty zespół osadnictwa pradziejowego z epok: neolitu, brązu, wczesnej epoki żelaza, okresu wpływów rzymskich, wczesnego średniowiecza, średniowiecza i nowożytnej;
3. Osada neolityczna, osada z okresu wpływów rzymskich, punkty osadnictwa z wczesnego średniowiecza i średniowiecza;
4. Osada neolityczna, osada z okresu wpływów rzymskich, punkt osadnictwa średniowieczny;
5. Osada neolityczna;
6. Urządzenie produkcyjno–gospodarcze, średniowiecze;
7. Cmentarzysko, poł. I w. p.n. e. – I-II w. n. e.;
8. Osada z wczesnego średniowiecza, cmentarzysko z wczesnej epoki żelaza i okresu wpływów rzymskich;
9. Domniemana lokalizacja grodziska z wczesnego średniowiecza, cmentarzysko z okresu wpływów rzymskich;
10. Starego Miasta, dawny ośrodek miejski, warstwy zabytkowe;
11. Punkt osadnictwa średniowieczny - znajduje się poza obszarem objętym ustaleniami Planu;
12. Punkt osadnictwa średniowieczny - znajduje się poza obszarem objętym ustaleniami Planu;
13. Ślady osadnictwa z neolitu i pradziejowe, punkt osadnictwa średniowieczny;
14. Ślady osadnictwa średniowieczne i nowożytne;
15. Cmentarzysko z wczesnej epoki żelaza;
16. Ślady osadnictwa z neolitu, punkt osadnictwa średniowieczny;
17. Punkt osadnictwa średniowieczny - znajduje się poza obszarem objętym ustaleniami Planu;
18. Osada neolityczna;
19. Zespół osadnictwa pradziejowego z epok: neolitu, wczesnej epoki żelaza, wczesnego średniowiecza i średniowiecza;
20. Ślady osadnictwa z neolitu - znajduje się poza obszarem objętym ustaleniami Planu.

STREFY OCHRONY ARCHEOLOGICZNEJ

 1 - 20

2.1.4. PROGRAM REWITALIZACJI MIASTA TCZEWA

Wyciąg z Uchwały Nr XXI/206/2004 Rady Miejskiej w Tczewie z dn. 24 czerwca 2004 r. w sprawie zatwierdzenia Programu Rewitalizacji miasta Tczewa dotyczący ochrony zabytków:

„Rewitalizacja stanowi element długofalowej strategii rozwoju społeczno - ekonomicznego gminy w odniesieniu do zdegradowanych obszarów miasta.

Proces ten powinien być przeprowadzany zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju, skutecznie integrując aspekty przestrzenne, budowlano-inwestycyjne, społeczne, ekonomiczne, kulturalne i ekologiczne w ramach jednego zwartego i skoordynowanego zbioru działań.

Przedmiot Programu:

Program rewitalizacji współuczestniczy w rozwiązywaniu takich problemów na terenie gminy jak m.in.: mieszkalnictwo, handel, usługi, zatrudnienie, komunikacja, oświata, kultura, ochrona środowiska, ochrona zabytków, podtrzymanie tożsamości lokalnej, aktywizacja i integracja społeczna – co w efekcie ma doprowadzić do poprawy warunków życia mieszkańców.

Cele rewitalizacji:

- Porządkowanie „starej tkanki” urbanistycznej poprzez harmonijne zabudowanie pustych przestrzeni i realizację wewnątrzkwartałowych terenów zieleni rekreacyjnej. (pkt. 6)
- Renowacja budynków o wartości architektonicznej i znaczeniu architektonicznym, znajdujących się na rewitalizowanym terenie oraz ich adaptacja na cele: gospodarcze, społeczne i kulturalne. (pkt. 7)
- Poprawa estetyki przestrzeni publicznych
- Budowa i/lub remonty publicznej infrastruktury związanej z rozwojem funkcji turystycznych, rekreacyjnych, kulturalnych i sportowych. (pkt. 11).”

2.1.5. ZASADY UDZIELANIA I ROZLICZANIA DOTACJI NA PRACE KONSERWATORSKIE, RESTAURATORSKIE I ROBOTY BUDOWLANE PRZY ZABYTKACH WPISANYCH DO REJESTRU ZNAJDUJĄCYCH SIĘ NA TERENIE TCZEWA

Uzasadnienie do Uchwały Rady Miejskiej nr XXXI/292/2005 z dn. 28 kwietnia 2005 r.:

„Uchwała ma zachęcić właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych do podejmowania prac konserwatorskich przy tych obiektach, przy finansowym wsparciu z budżetu Gminy Miejskiej Tczew.

Ochrona zabytków prowadzi w wielu przypadkach do znacznych ograniczeń w możliwościach przekształcania i użytkowania budynków, dlatego też wsparcie finansowe z budżetu samorządowego częściowo rekompensuje te niedogodności.

Ze względu na historyczny charakter obiektów zabytkowych, konserwacja ich jest dużo bardziej kosztowna niż utrzymanie zwykłych budynków. Konserwatorskie prace remontowe wymagają często użycia odpowiednich materiałów, specjalistycznych kwalifikacji wykonawcy i szczególnego nadzoru. Koszty takich prac, są z reguły wyższe niż koszty prac ogólnobudowlanych o zbliżonym zakresie. W interesie publicznym leży wykonanie prac przy zabytkach w zgodzie ze sztuką konserwatorską. Oczekiwania społeczne w stosunku do wizerunku obiektów zabytkowych są zdecydowanie wyższe niż wobec innych budynków.

Można powiedzieć, że stan zabytków jest w pewnym stopniu odzwierciedleniem stosunku społeczności lokalnej i jej samorządu do własnego dziedzictwa kulturowego. Dbłość o zabytki niezależnie od ich statusu własnościowego leży w interesie miasta, a dotacje z budżetu samorządu terytorialnego będą niezbędnym wsparciem przyczyniającym się do poprawy obecnego stanu.”

2.2. KATALOG ZABYTEKÓW

2.2.1. OBIEKTY I ZESPOŁY ZABYTEKOWE WPISANE DO REJESTRU ZABYTEKÓW

Do rejestru wpisuje się zabytek nieruchomy na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków z urzędu bądź na wniosek właściciela zabytku nieruchomego. Do rejestru może być również wpisane otoczenie zabytku wpisanego do rejestru, a także nazwa geograficzna, historyczna lub tradycyjna tego zabytku.

W rejestrze zabytków województwa pomorskiego znajdują się następujące obiekty zlokalizowane na terenie miasta Tczewa:

1. Układ urbanistyczny Starego Miasta
2. Kościół parafialny p.w. Krzyża Świętego, ul. Kardynała S. Wyszyńskiego;
3. Zespół klasztorny poddominikański:
  - 3.1. Kościół p.w. św. Stanisława Kostki, pl. św. Grzegorza;
  - 3.2. Klasztor Dominikanów ob. Państwowa Szkoła Muzyczna, pl. św. Grzegorza,
4. Zespół obwarowań miejskich, fragmenty murów i baszty zlokalizowane przy ul. Podmurnej, mur XIV w.;
5. Wiatrak holenderski, ul. Wojska Polskiego 19, drewn./ mur
6. Budynek d. Browaru, ul. Zamkowa 2 / 3, mur.
7. Dom mieszkalny, ul. Mickiewicza 17, mur.,
8. Cmentarz żołnierzy monarchii austro – węgierskiej, Tczew – Suchostrzygi,
9. Dom mieszkalny (d. zajazd), ul. Wojska Polskiego 15, drewn. / mur.,
10. Kamienica czynszowa, ul. Wojska Polskiego 27, mur.,
11. Willa, ul. Obrońców Westerplatte 10, mur.;
12. d. Zespół Fabryki Wyrobów Metalowych w Tczewie, ob. Siedziba Muzeum Wisły, ul. 30 Stycznia,
13. Trzy środkowe przęsła wraz z filarami Mostu drogowego przez Wisłę w Tczewie – Lisewie;

**Krótką charakterystyka obiektów wpisanych do rejestru zabytków
województwa pomorskiego zlokalizowanych na terenie miasta Tczewa**

1. Układ urbanistyczny Starego Miasta, wpisany do rejestru zabytków pod nr 81, dn. 16.07.1959 r. - pochodzi z końca XIII w.; posiada wartość artystyczną, kulturalną, historyczną. Układ bardzo regularny z kwadratowym rynkiem i prostokątną siecią ulic, położony na wzniesieniu, które od północy, wschodu i południa stwarza naturalną obronność

2 Kościół Parafii rzymsko-katolickiej p.w. Św. Krzyża, wpisany do rejestru zabytków pod nr 430, dn. 04.01.1972 r. - budowany od II połowy XIII wieku do końca XIV w. z fundacji księcia pomorskiego Sambora.

Wieża i dachy zostały częściowo zniszczone przez pożary w latach 1433, 1577 oraz w czasie II wojny światowej.

Kościół został odbudowany w 1597 r. a gruntownie remontowany w latach 1839-1841, 1946-1953. Najstarszą częścią budowli jest dolna partia wieży z 1275 r. Prezbiterium, nawa główna i boczne, zakrystia i kruchta od strony południowej pochodzi z końca XIII w. Kaplice boczne z ok. połowy XIV w., bogate gwieździste sklepienia prezbiterium, nawy, zakrystii i części kaplic pochodzą z II połowy XVI w. Po remoncie w 1597 r. wieżę zakończono drewnianą nadbudową. W połowie XIX w. górne partie murów kościoła i szczyty przemurowano obniżając o ok. 5 m.

Kościół stanowi jeden z cenniejszych przykładów monumentalnej gotyckiej budowli sakralnej na Pomorzu.

3.1. Kościół p.w. Św. Stanisława Kostki przy obecnym Placu Św. Grzegorza - **wpisany do rejestru zabytków pod nr 431, dn. 04.01.1972 r.** - ufundowany w 1289 r. przez księcia pomorskiego Mestwina, który sprowadził do miasta zakon dominikanów. Kościół budowano do końca XIV w. Prezbiterium stanowiące najstarszą część budowli ukończono po 1308 r. w połowie XIV w. Sklepienia nawy i prezbiterium w połowie XVI w. Kościół jest budowlą gotycką, jednonawową, pięcioprzęślową na planie nieregularnego prostokąta z niższym, trójbocznie zamkniętym prezbiterium i zakrystią od północy. Nad kruchtą wejściową od zachodu wznosi się smukła ośmioboczna wieża z sygnaturką, przykrytą namiotowym hełmem. Korpus główny i prezbiterium posiadają odrębne dwuspadowe dachy kryte dachówką holenderską. Mury budowli zachowały jednolity układ, w dolnych partiach prezbiterium i zakrystii fragmenty wątku wendyjskiego.

3.2. Budynek klasztorny zakonu żebraczego Dominikanów, wpisany do rejestru zabytków pod nr 432, dn. 04.01.1972 r. - stanowi część zespołu klaszornego wraz z kościołem p.w. św. Stanisława Kostki, został wzniesiony w I poł. XIV w. Obiekt był wielokrotnie przebudowany od XVII do XIX w. Zachowując części gotyckich piwnic oraz ścian do poziomu I kondygnacji. Po kasacji klasztoru w 1810 r. obiekt został przekazany na cele szkolne i funkcję tę pełni do dziś stanowiąc siedzibę Szkoły Muzycznej.

W czasie gruntownego remontu przeprowadzonego w latach 1967-1971 dach przepruto dwoma rzędami lukarn od strony zachodniej i wschodniej w związku z adaptacją poddasza na sale szkolne.

4. Zespół obwarowań miejskich Starego Miasta, wpisany do rejestru zabytków pod nr 433, dn. 04.01.1972 r. - wzniesiony przez Krzyżaków po zniszczeniu miasta w 1308 r. W XIV w. otoczono osadę pierścieniem fortyfikacji murowanych z 12 basztami i 3 bramami.

Pozostałe do dziś fragmenty murów zlokalizowane przy południowej pierzei ul. Wodnej u zbiegu z ul. Chopina, północnej pierzei ul. Wąskiej, przy ul. Łaziennej i Podmurnej. Fragmenty murów i baszty zlokalizowane wzdłuż zachodniej pierzei ul. Podmurnej mają wysokość ok. 5 m i grubość muru ok. 1 m, układ cegieł gotycki i nieregularny. W najwyższej partii muru zachował się ślad średniowiecznego ganku osłoniętego niegdyś blankami.

Relikty średniowiecznych obwarowań miejskich Tczewa posiadają charakterystyczne cechy budownictwa obronnego z początku XIV w. o dużej wartości historycznej i zabytkowej.

5. Wiatrak holenderski, wpisany do rejestru zabytków pod nr 41N, dn. 18.01.1960 r. – pochodzi z początku XIX w. założony na rzucie ośmioboku, podpiwniczony, na ceglanej podmurówce, drewniany o konstrukcji szkieletowej pokrytej od zewnątrz deskami. Stropy drewniane, schody wewnętrzne drewniane, drabiniaste. Bryła trzykondygnacyjna stanowi ruchomą „czapę” z osadzonymi na wale drewnianymi skrzydłami i wydłużoną w przeciwnym kierunku - przeciwwagę. We wnętrzu oprócz głowicy z pozostałościami mechanizmów nie zachowały się inne elementy mechanizmu dawnego młyna.

6. Budynek dawnego browaru, wpisany do rejestru zabytków pod nr 970, dn. 26.08.1986 r. - zlokalizowany we wschodniej pierzei ul. Zamkowej, pochodzi z 1890 r., założony na planie prostokąta, dwutraktowy z zachowanym pierwotnym układem wewnątrz, zbudowany z cegły licówki żółtej na fundamentach ceglanych. W szczycie północnym tondo z inicjałami J. A. i datą 1890. Budynek browaru jest jednym z nielicznych zachowanych na terenie województwa obiektów przemysłowych.

7. Dom przy ul. Mickiewicza 17, wpisany do rejestru zabytków pod nr 434, dn. 04.01.1972 r. wzniesiono na początku XIX w. a częściowo przebudowano na pocz. XX w. Założony na planie wydłużonego prostokąta, dwukondygnacyjny, kryty dachem dwuspadowym, z mieszkalnym poddaszem. Wczesnoklasycystyczny wystrój zewnętrzny: Trójkątny szczyt frontowy od południa obwiedziony gzymsem, zwieńczony prostokątnym przyczółkiem zdobionym dekoracyjną muszlą ze spływami wolutowymi, flankowany na narożach dwoma kamiennymi wazonami na cokółkach, międzykondygnacyjny fryz opaskowy, drewniany profilowany gzyms, opaski okienne i boniowanie w elewacji zachodniej tworzą z budynku jeden z ciekawych przykładów zabudowy mieszkalnej miasta z pocz. XIX.

8. Cmentarz austriacki (jeńców pruskich w monarchii austro - węgierskiej) usytuowany na osiedlu Suchostrzygi przy ul. Jagiellońskiej, **wpisany do rejestru zabytków pod nr 1112, dn. 18.10.1994 r.** - w roku 1888 r. został wybudowany obelisk z piaskowca o formach klasycystycznych, okolony 3 granitowymi stopniami i medalionie, w którym w 1997 r. (po kradzieży poprzedniego) umieszczono wykonanego z brązu dwugłowego orła, a pod nim na płaszczyźnie pomnika wyryto dewizę Habsburgów: „viribus unitis”, a poniżej napis „Pamięci żołnierzy austriackich zmarłych w Prusach w czasie wojny w 1866 r.” Jedynym cennym historycznym elementem jest pomnik - obelisk wykonany z piaskowca w 1888 r.

9. Dom przy ul. Wojska Polskiego 15, **wpisany do rejestru zabytków pod nr 1126, dn. 04.07.1995 r.**- zbudowany w końcu XVIII w. na zrębach starszego, w którym wg. tradycji mieścił się zajazd. Wzniesiony z drewna na ceglanej podmurówce, podpiwniczony w części południowej, w piwnicy sklepienia kolebkowe. Parterowy z mieszkalnym poddaszem w wysokim mansardowym dachu, krytym dachówką esówką. Elewacje frontowa i boczna szalowane pionowo, tylna przysłonięta późniejszą przybudówką. W partii szczytu wschodniego zachowany fragment drewnianej woluty z rozetką. Mimo zniekształcenia bryły przez niefortunną dobudówkę, budynek stanowi ciekawy i unikatowy przykład budownictwa podmiejskiego z końca XVIII w.

10. Kamienica przy ul. Wojska Polskiego 27, wpisana do rejestru zabytków pod nr 1127, dn. 04.07.1995 r. - prezentuje typ kamienicy czynszowej, posadowionej w ciągu zabudowy pn. pierzei ulicy. Wzniesiona w 1912 r. murowana z cegły o tynkowanych elewacjach. Kamienica wyróżnia się na tle innych realizacji z tego czasu monumentalną bryłą urozmaiconą kompozycją fasady, bogatą dekoracją detalu architektonicznego oraz zachowaniem wystroju wnętrza.

11. Willa przy ul. Westerplatte 10, wpisana do rejestru zabytków pod nr 1132, dn. 11.07.1995 r. - została zbudowana w 1911 r. w stylu eklektycznym, z wystrojem neobarokowy i secesyjnym. Wolnostojąca, założona na nieregularnym planie którego podstawę stanowi kwadrat rozbudowany o półkoliste i prostokątne ryzality, werandę oraz ganek poprzedzony schodami. Bryła budynku niejednorodna, w zasadzie dwukondygnacyjna na wysokich piwnicach, wzbogacona o zróżnicowane wysokością ryzality z odmiennie ukształtowanymi szczytami, przykryta dachem stanowiącym połączenie dachu płaskiego, dwuspadowego i mansardowego. Obiekt wzniesiony dla zamożnego kupca zbożowego zdecydowanie wyróżnia się spośród realizacji powstałych w tym czasie, malowniczością bryły oraz różnorodnością zachowanego detalu i jest przykładem budownictwa stanowiącego wizytówkę ówczesnej elity finansowej miasta.

12. Zespół dawnej Fabryki Wyrobów Metalowych stanowiący obecnie siedzibę Muzeum Wisły, **wpisany do rejestru zabytków pod nr 1176, dn. 28.08.1997 r.** – obiekt wzniesiono w 1883 r. na miejsce rozebranego na potrzeby budowanego na Wiśle mostu - Szańca Środkowego. Zespół składa się z budynku biurowo-produkcyjnego, produkcyjnego, kotłowni, magazynu i pralni, murowanych z cegły o licowanych elewacjach. Dawny budynek produkcyjny usytuowany wzdłuż ul. 30-Stycznia składa się z części starszej, przykrytej dachem o rzadko spotykanej konstrukcji „skorupkowej” wspartej środkiem na żeliwnych kolumnach oraz części północnej dobudowanej w latach 1921-22. Zespół zabudowań dawnej fabryki stanowi przykład ukształtowania przestrzenno - architektonicznego budownictwa przemysłowego końca XIX i I ćw. XXw. Lokalizacja w nim Muzeum Wisły gwarantuje temu zespołowi najkorzystniejszą ekspozycję walorów architektonicznych oraz prawidłową eksploatację całego założenia.

13 . Trzy środkowe przęsła (4, 5, 6), wraz z filarami (3, 4, 5) mostu drogowego, wpisane do rejestru zabytków pod nr 1210, dn. 21.03.2000 r. - 1851-1857 budowa mostu drogowego. Układ konstrukcyjny: 6 przęseł po 130, 88 m kraty wielokrotne z jazdą dołem, z gęstym wykratowaniem o pasach równoległych, wzmocnionych dodatkowo nad podporami środkowymi.

Trzy środkowe przęsła mostu drogowego stanowią pozostałość dawnego, pierwszego stalowego mostu na Wiśle, prezentującego najnowocześniejsze wówczas rozwiązanie tech. wg. Projektu Karła Lenze. Zastosowana kratownice wielokrotną o pasach równoległych z pionowymi tężnikami i siatką płaskowników. Bogata oprawa architektoniczna w formie murowanych przyczółków z bramami wjazdowymi od strony Lisewa i Tczewa, ujętymi rzeźbiarsko opracowanymi portalami, oraz 5 filarów wzbogaconych 14 neogotyckimi wieżami z żółtej cegły stanowiły dzieło architekta Fryderyka Augusta Stulera.

2.2.2. ZABYTKI POSTULOWANE DO WPISU DO REJESTRU

Obiekty postulowane do wpisu do rejestru zabytków zostały wytypowane z uwagi na ich szczególne wartości architektoniczno – historyczne. Obiekty te zostały wskazane w „Studium oceny wartości kulturowych i wytycznych konserwatorskich” i są chronione postanowieniami Miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Tczewa.

1. Plac Hallera 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 12, 14, 15, 16, 17, 18, 20, 21, 22, 23, 24
2. ul. Podgórna 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 21
3. ul. Krótka 5, 6, 7, 8, 9, 10, 12, 13, 14, 15
4. ul. Mickiewicza 3, 5, 6, 8, 15
5. ul. Okrzei 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18
6. ul. Kardynała Stefana Wyszyńskiego 4, 8, 10, 12, 13, 31, 45
7. ul. Sambora 11, 14, 15, 16, 18, 19, 23
8. ul. Nowa 1, 2, 5, 5a
9. ul. Dominikańska 1, 4
10. ul. Kościelna 1, 2, 3, 5
11. ul. Podmurna 8, 9
12. ul. J. Dąbrowskiego 2, 4, 6, 7, 12, 13, 20, 23
13. Plac Świętego Grzegorza 4/5
14. Plac Marszałka Józefa Piłsudskiego 1
15. ul. 30 Stycznia 1
16. ul. Obrońców Westerplatte 2, 14, 15, 16, 17a, 18, 22, 25
17. ul. Kościuszki 4, 24
18. ul. Kopernika 1, 9
19. ul. Słowackiego 1, 2
20. ul. Królowej Jadwigi 1, 3, 4
21. ul. Warsztatowa 3, 4
22. ul. Bałdowska 1, Wieża Ciśnień
23. ul. Wigury 1, 2

Krótką charakterystyka obiektów postulowanych do wpisu do rejestru zabytków

Plac Gen. Hallera 1,
pochodzi z 1 poł. XIX w.
Funkcja obecna mieszkalno
– usługowa. Długa, narożna
działka rynkowa
zabudowana w 100 %.
W obrębie piwnic mury
obwodowe z XV w.,
sklepienia i mury z XVI
i XVII w. Zachowana także
metalowa sterczyna
w szczycie.

własność gminna/prywatna

Plac Gen. Hallera nr 2,
1 poł. XIX w., odbudowany
po 1945 r. Obecna funkcja
mieszkalno – usługowa.

własność prywatna

Plac Gen. Hallera 3,
kamienica pochodząca z ok.
1894 r. odbud. Po 1945 r.
Obecna funkcja
mieszkańcowa – usługowa.
Zachowana elewacja
frontowa, parter
zmodernizowany.

własność prywatna

Plac Gen. Hallera 4,
1 poł. XIX w.,
przebudowa w 1900 r.
nadbudowa w 1909 r.
Funkcja mieszkalno –
usługowa. Zachowany
tradycyjny układ
zabudowy działki.

własność prywatna

Plac Gen. Hallera nr 5.
Kamienica pochodzi
z XVII-XVIII w ?.
Funkcja mieszkalno-
usługowa.
W poziomie piwnic
zachowane gotyckie
mury obwodowe i XVI –
XVII w. sklepienia.

własność prywatna

Plac Gen. Hallera nr 6.
Kamienica pochodzi z
ok. 1907–10 r. Obecna
funkcja internat i usługi
w parterze.

własność powiatowa

Plac Gen. Hallera nr 7,
kamienica z 1904 r.
Funkcja mieszkalno –
usługowa.

własność prywatna

Plac Gen. Hallera nr 8,
kamienica z 1898 r.
Funkcja mieszkalna. Na
attyce stały pierwotnie
drewniane figury
Czterech Pór Roku.

własność prywatna

Plac Gen. Hallera nr 9,
budynek z 1933-34 r.
Funkcja mieszkalno –
usługowa.

własność prywatna

Plac Gen. Hallera nr 12,
kamienica z XVIII w.
przebudz. w XIX w.
Funkcja mieszkalno –
usługowa. Gotyckie mury
piwnic i mur północny na
całej wysokości.

własność gminna/prywatna

